
RÚSSIA I CATALUNYA: TRADUCCIONS LITERÀRIES I L'ENSENYAMENT DE LA LITERATURA CATALANA

GALINA DENISENKO

galadenis@mail.ru

Universitat de les Relacions Internacionals de Moscou

Resum: L'article és dedicat a la història de la traducció dels textos literaris en català al rus que reflecteix en gran manera el desenvolupament dels vincles culturals entre Rússia i Catalunya des de la segona meitat del segle XIX fins al moment actual. Es fa especial èmfasi en la importància de l'ensenyament de la literatura catalana en les universitats russes, fet que ha jugat un paper decisiu en la promoció de la cultura i literatura catalana a Rússia i en el desenvolupament de la traducció de textos literaris catalans al rus.

Paraules clau: traducció dels textos literaris en català al rus, vincles culturals, l'ensenyament de la literatura catalana a Rússia

Abstract: The article deals with the history of translations of Catalan literary texts into Russian which in many ways reflects the history of cultural ties between Russia and Catalonia from the second half of the 19th century to the present. It stresses the importance of teaching Catalan literature in Russian universities for popularizing literature and culture of Catalonia in Russia and the development of literary translations from Catalan into Russian

Keywords: literary translations from Catalan into Russian, cultural ties, teaching Catalan literature in Russia

I. TRAJECTÒRIA HISTÒRICA DE LES RELACIONS CULTURALS RUS-CATALANES

La història de la traducció dels textos literaris en català al rus reflecteix en gran manera el desenvolupament dels vincles culturals entre Rússia i Catalunya. Ja al segle XVII-XVIII de gran popularitat gaudien els textos filosòfics de Ramon Llull, especialment entre els anomenats vells creients. A les biblioteques privades, públiques i de monestirs van ser descobertes desenes de còpies escrites d'*Ars Magna* de Llull. Durant les Primeres Jornades de cultura catalana a Rússia en 1990 va tenir lloc una petita exposició d'aquests manuscrits la majoria dels quals es troben actualment en la Biblioteca Pública de Sant Petersburg.

Però va ser en la segona meitat del segle XIX quan el públic rus va començar a conèixer Catalunya com una regió que té la seva pròpia llengua, tradicions, cultura i literatura. Els viatgers russos escriuen assajos reflectint les seves impressions i records dedicats a alguns escriptors catalans. De vegades inclouen les traduccions o més sovint parafrasi de les poesies o obres prosaiques.

Així, per exemple, al segle XIX van visitar aquesta regió d'Espanya personalitats tals com Lev Méchnikov (1838–1888) que va conèixer a Víctor Balaguer (Гинько 1998: 3). Isaak Pavlovsky (pseudònim I. Yàkovlev, 1852–1924) va publicar *Assajos sobre l'Espanya actual* (1889), on va descriure les seves trobades amb grans escriptors de la Renaixença: Narcís Oller, Àngel Guimerà, Emili Vilanova, Jacint Verdaguer (Гинько 1998: 3). Vladímir Piskorski (1867–1910), històric rus, medievalista, va presenciar en 1897 els Jocs florals a Barcelona i en 1900 va publicar un llibre on descrivia les seves impressions, allí mateix va

escriure sobre alguns autors medievals de Catalunya com Ramon Llull, Joanot Martorell, Ausiàs March, Andreu Febrer (Гинько 1998: 4).

Els estudis sistemàtics de la llengua i la literatura catalana comencen a Rússia després de la mort de Franco i restabliment de les relacions diplomàtiques entre Espanya i la Unió Soviètica quan l'ambaixador espanyol a Moscou, que era llavors Joan Antoni Samaranch, va recolzar la iniciativa d'iniciar la docència d'estudis catalans en el Departament de Llengües Iberoromàniques a la Facultat de Filologia de la Universitat Lomonósov de Moscou (MGU). Des de 1979 en el Departament de Literatura Estrangera d'aquesta Universitat s'imparteixen classes d'història de la literatura catalana. D'aquesta manera la MGU es va convertir en un centre important de recerca i traducció de la literatura catalana. Més tard s'emprenen els estudis i la investigació a la Universitat Estatal de Sant Petersburg (SPGU).

II. L'ENSENYAMENT

Aquí volguéssim tocar un aspecte del qual normalment no es parla molt - la docència de la literatura catalana a Rússia. Sempre hem de tenir en compte la importància de les classes de la literatura catalana en altres països perquè aquest factor contribueix sense dubte a la promoció de la cultura i la literatura de Catalunya i que textos literaris escrits en la llengua d'aquest país es tradueixin a altres idiomes. En el cas de Rússia especial esment mereix la doctora Marina Abràmova, professora del Departament de Literatura Estrangera de la Universitat Estatal Lomonósov de Moscou, que des dels 80 es dedica a la recerca i a l'ensenyament de la literatura catalana i que ha format molts traductors i investigadors d'aquest àmbit. Durant molts anys va fer un curs d'història de la literatura catalana, ha publicat moltes traduccions de les obres catalanes, articles i treballs d'investigació. Basta esmentar la traducció de *Tirant lo Blanc* (Мартурель 2005) feta amb coordinació de M. Abràmova per entendre l'envergadura de la seva labor. No podem oblidar l'edició de la novel·la de Jaume Cabré Fabré *Jo confesso* (Кабо 2015). Últimament M. Abràmova realitza per a estudiants un taller de traducció dels textos literaris catalans al rus. Un dels temes de la seva recerca científica és la història de la traducció de textos de la literatura catalana al rus (Абрамова 2016).

Marina Abràmova va ser una dels primers estudiants que van assistir a les classes del primer grup que estudiava català com la segona llengua a la Universitat Estatal de Moscou. La Isolda Bigvava era la primera professora del català que va impartir aquelles classes. En 1978 amb un gran suport de Joan Antoni Samaranch va ser format el primer grup d'estudiants que havien d'estudiar el català com a primera llengua. El programa de la Universitat Lomonósov preveu que els estudiants que aprenen un idioma com a primera llengua han de passar el curs de la història d'aquesta llengua i la història de la literatura escrita en aquesta llengua. A aquest efecte M. Abràmova que acabava d'ingressar en el doctorat del Departament de Literatures Estrangeres de la universitat va ser convidada a fer classes de la història de la literatura catalana. Com assenyala Marina, no va ser una tasca molt fàcil perquè havia de fer un curs des del zero i a més en un país tan tancat com era la Unió Soviètica amb totes les restriccions i accés limitat als llibres i la informació en general. Malgrat tot això sí que hi havia llibres en català –obres literàries i recerques dedicades a la història de la literatura catalana– en la Biblioteca de Literatura Estrangera Rudomino que es podia utilitzar per recollir el material per a les classes. En aquest aspecte no hem d'infravalorar l'activitat de José Antonio Samaranch en la seva qualitat d'ambaixador d'Espanya en la Unió Soviètica perquè va portar de Catalunya i va regalar a la universitat i a la Biblioteca Rudomino molts llibres en català. Així que Marina va ser pionera en aquest àmbit –l'ensenyament de la literatura catalana i de la història de la literatura catalana al nostre país, el fet que va contribuir en gran manera al desenvolupament de l'ensenyament

i la recerca i, com a conseqüència, al desenvolupament de la traducció de llibres catalans al rus.

En aquesta època –la dels anys 80– molts estudiants de Marina Abràmova escriuen i defensen les tesis de llicenciatura dedicades a l'obra d'alguns autors catalans, com, per exemple, Marina Kienia, en futur traductora de la literatura catalana al rus, que va escriure la tesi dedicada a Salvador Espriu, o Tatiana Pigariova, que va fer un treball de recerca sobre Joan Salvat i Papasseit.

A principis dels anys 2000 la doctora Abràmova organitza un taller de traducció: amb els estudiants tradueix del català al rus els relats de Quim Monzó. Fruit d'aquest taller va ser la publicació en 2004 de la recollida de relats d'aquest autor (Монзо 2004). Els traductors, a més de Marina Abràmova, van ser Anna Urzhumtseva, Anton Moskalenko, Natàlia Benedichuk, Svetlana Khlobistova. Cal dir que altres professors i lectors de la facultat filològica de la Universitat Lomonósov també duen a terme el treball d'ensenyar la literatura catalana a estudiants russos. Per exemple, s'estudia el curs de la història de literatura catalana en el departament de lingüística iberoromànica. Fa dos anys la lectora del català Anna Brases i Coll va fer un altre taller de traducció en el qual van participar, a més dels traductors russos, els traductors catalans que realitzen traduccions de les obres literàries dels autors russos al català, com ara el traductor de Boris Pilniak, Miquel Cabal. Actualment la doctora Marina Abràmova sobre la base d'un altre taller de traducció, aquesta vegada de la novel·la d'Imma Monsó *Un home de paraula*, juntament amb Maria Prónina i Olga Murguina està preparant la traducció al rus d'aquesta obra literària.

En gran part gràcies al treball dels estudiants i llicenciats de M. Abràmova van ser traduïdes al rus les obres de tals autors com Pere Gimferrer, Joan Maragall, Josep Carner, Salvador Espriu, Josep Maria de Sagarra, Josep Vicenç Foix i uns altres cèlebres autors de la literatura catalana dels s. XIX-XX, es publiquen les traduccions al rus dels textos medievals –les poesies d'Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi, Ramon Llull, surt a la llum la novel·la de Mercè Rodoreda *La plaça del Diamant* (Родореда 1982) i moltes altres obres tan poètiques, com en prosa i de teatre. Entre els traductors russos cal destacar els noms de P. Grushko, M. Samaev, S. Goncharenko, E. Baguinskaya, M. Kienia, N. Matiash, Vs. Bagno, I. Bigvava, G. Mostovoi, P. Skovtsev, A. Koss, E. Zernova, V. Fedorov, E. Yakimenko, I. Gluixenko, E. Gúixina, A. Urzhumtseva.

III. LES TRADUCCIONS LITERÀRIES

És molt complicat a l'hora de presentar el panorama de les traduccions dels textos literaris catalans al rus esmentar-les totes, així que parlarem de les etapes més importants i de les obres més emblemàtiques i interessants. Ja tres anys després que comencen a impartir-se classes d'història de literatura catalana a la Universitat Lomonósov, és a dir en 1981, a Moscou va sortir a la llum el recull de la poesia catalana del segle XX *Foc i reses* (Гончаренко 1981) que recull les poesies de Josep Carner, Salvador Espriu, Josep Maria de Sagarra, Josep Vicenç Foix. La traducció és de S. Goncharenko i el pròleg és de M. Abràmova. En 1982 es publica la novel·la de Mercè Rodoreda *La plaça del Diamant*, traducció d'El·la Braguinskaya (Родореда 1982).

En 1984 s'edita, aquesta vegada en Sant Petersburg, un altre recull poètic –*De la poesia catalana* (Плавский, Багно 1984) –que presenta als poetes catalans tan medievals, com a contemporanis: Ramon Llull, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Josep Carner, Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, Joan Salvat i Papasseit. Cal destacar que la Universitat Estatal de Sant Petersburg (SPGU) és un altre centre d'investigació i d'estudis de les llengües, la cultura i la literatura regionals d'Espanya. Des del 1994, en la Universitat, al Centre d'Estudis Gallecs, que no es limita a la recerca exclusiva de Galícia, s'han editat moltes traduccions del català i del basc. La directora és Elena Zernova, que entre altres coses va

fer traduccions d'algunes obres de Santiago Rusiñol. En 2017 es va publicar la novel·la de Jaume Cabré *Les veus del Pamano* (Ка̀бре 2017), la traducció també és d'Elena Zernova.

Els anys 80-90 van ser els més fructífers en el sentit de publicació de les traduccions dels textos literaris catalans al rus: en 1987 es publica un recull de la narrativa catalana que dona al públic lector rus la possibilitat de conèixer tals autors com Salvador Espriu, Pere Calders, Joan Fuster, Llorenç Villalonga, Mercè Rodoreda, Jordi Sarsanedas, Manuel de Pedrolo, Maria Aurèlia Capmany, Joan Perucho, Baltasar Porcel, Terenci Moix, Gabriel Janer Manila, Maria Antònia Oliver, Miquel Àngel Riera, Josep Albanell, Jaume Cabré, Olga Xirinacs, Quim Monzó, Jesús Moncada, Joan Rendé (Масоливер 1987). Aquest mateix any surt un recull de les obres de Salvador Espriu (Эсприу 1987). En 1997 s'edita un recull dels relats de Pere Calders (Калдерс 1997) –traducció de M. Kienia, V. Fedorov i N. Matias.

A més de la poesia i la narrativa catalana surten a Rússia també les traduccions de les obres dramàtiques escrites en català: en 1994 va sortir un recull d'obres teatrals catalanes traduïdes al rus i publicades per Irina Gluixenko (Глуценко 1994). Inclou obres de Josep Maria Benet, Sergi Belbel, Josep Cases. A més el públic rus pot formar-se la idea de com és el folklore català: en 2011 va sortir una edició bilingüe dels contes mallorquins traduïts per Anna Urzhumtseva (Alcover 2011).

És de gran importància l'aparició en rus de les traduccions de les obres de Ramon Llull: en 1993 *Lo llibre d'Amic i Amat* (ЛЮЛЬ 1993) va ser traduït per Dmitri Gurevich, en 1997 es publica un volum de l'obra de Llull que reunia, a més de *Lo llibre d'Amic i Amat*, *Llibre de l'orde de cavalleria*, *Llibre de les bèsties i Cant de Ramon* (ЛЮЛЬ 1997). La publicació va ser preparada per Vsevolod Bagnó, traducció de Bagnó i Alexandra Koss.

La traducció de *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba (Мартурель 2005) que, com entenem, a més de ser obra clau per a la història de la literatura catalana, també és essencial per a tota la literatura europea, va ser un treball col·lectiu en el qual van participar, a més de la doctora Abràmova, E. Gúixina, P. Skovtsev i G. Denisenko. Però M. Abràmova va ser inspiradora i la principal coordinadora d'aquesta labor.

A més de les traduccions dels clàssics de la literatura catalana últimament apareixen publicacions de textos literaris traduïts al rus que es fan populars entre lectors russos que no són especialistes, i es pot veure-ho a través de les xarxes socials de bibliòfiles on és possible llegir opinions i obtenir recomanacions. Així són populars i es discuteixen molt les novel·les d'Albert Sánchez Piñol *La pell freda* (Санчес Пиньоль 2010), *Pandora al Congo* (Санчес Пиньоль 2012), *Les edats d'or* (Санчес Пиньоль 2011), traduïdes per Nina Avrova Raaben, i també *El jersey* (Бускетс 2008) de Blanca Busquets publicada en 2008, traducció de Ekaterina Gúixina. Les novel·les de Jaume Cabré també gaudeixen d'una gran popularitat entre el públic lector rus en gran manera gràcies a l'excel·lent traducció a la nostra llengua. A més de la ja mencionada *Les veus del Pamano* (Ка̀бре 2017a) traduïda per Elena Zernova, va ser publicada un'altra novel·la d'aquest autor *L'ombra de l'eunuc* (Ка̀бре 2017b), traducció de Alexandra Grebennikova. La traducció de la novel·la *Jo confesso* (Ка̀бре 2015) va ser realitzada per tres traductores –Marina Abràmova, Ekaterina Gúixina i Anna Urzhumtseva. En juny de 2018 a la Biblioteca de Literatura Estrangera la traductora Marina Kienia-Miakinen va presentar l'edició russa de l'obra més llegida de Prudenci Bertrana *Josafat* (Бертрана 2018).

IV. CONCLUSIÓ

En 1998 la Biblioteca de Literatura Estrangera va publicar la bibliografia dels textos literaris catalans traduïts i publicats en rus i també de les obres de recerca en rus dedicades a la literatura catalana on hi ha 266 nombres (Гинько 1998). Sense dubte ara hauria de completar-se perquè ja han passat molts anys i durant aquestes dues dècades s'han fet

moltes coses tant en l'àmbit de la traducció, com en el de la investigació. El desenvolupament de la catalanística a Rússia evidencia que els vincles culturals, científics, acadèmics i literaris rus-catalans s'han consolidat de manera significativa durant els últims vint anys, i, com hem vist, aquest procés no para i segueix la seva trajectòria. Gran paper hi té la docència de la llengua i de la literatura catalana que permet preparar noves generacions d'investigadors en l'àmbit d'estudis catalans i de traductors dels textos literaris que, fins i tot, són els principals propagadors de la cultura catalana. Per això en finalitzar volem una altra vegada assenyalar la importància dels centres docents –les universitats, en cas de Rússia de la Universitat Lomonosov i la Universitat Estatal de Sant Petersburg –per al desenvolupament dels contactes culturals i literaris rus-catalans, la importància de la docència de la literatura catalana per a la promoció de la seva cultura al nostre país.

GALINA DENISENKO

galadenis@mail.ru

Universitat de les Relacions Internacionals de Moscou

BIBLIOGRAFIA

- Alcover, A.M. (2011) *Cinc rondalles mallorquines d'Antoni Maria Alcover* [Текст] = *Пять майоркинских сказок Антони М. Алковера: català – rus*, Manacor, Institució Pública Antoni M. Alcover.
- Абрамова, М. (2016) «Из истории переводов каталонской литературы в России», *Stephanos* 3 (17), pp. 235-242. [Abramova, M. (2016) «Iz istorii perevodov katalonskoy literatury v Rossiï», *Stephanos* 3 (17), pp. 235-242].
- Бертрана, П. (2018) *Иосафат*. Москва, Центр книги Рудомино [Bertrana, P. (2018) *Iosafat*. Moskva, Centr knigi Rudomino].
- Бускетс, Б. (2008) *Свитер*. Москва, Иностранка [Buskets, B. (2008) *Sviter*. Moskva, Inostranka].
- Гинько, В. (1998) *Художественная литература Испании в русской печати. Каталонская литература. Библиографический указатель*, Москва, Рудомино [Ginko, V. (1998) *Khudozhestvennaia literatura ispanii v russkoy pechati. Katalonskaia literatura. Bibliograficheskiy ukazatel*, Moskva, Rudomino].
- Глушченко, И., ed., (1994) *Барселонские премьеры*. Москва, Искусство [Glushhenko, I., ed., (1994) *Barselonskie premieri*. Moskva, Iskustvo].
- Гончаренко, С., ed., (1981) *Огонь и розы*. Москва, Прогресс [Goncharenko, S., ed., (1981) *Ogon i rosy*. Moskva, Progress].
- Кабре, Ж. (2015) *Я исповедуюсь*. Санкт-Петербург, Азбука-Аттикус/ Иностранка [Kabre, Zh. (2015) *Ya isповедуиус*. Sankt-Peterburg, Azbuka-Attikus/Inostranka].
- Кабре, Ж. (2017a) *Голоса Папано*. Москва, Иностранка/Азбука-Аттикус [Kabre, Zh. (2017a) *Golosa Papano*. Moskva, Inostranka/ Azbuka-Attikus].
- Кабре, Ж. (2017b) *Тень евнуха*. Москва, Иностранка [Kabre, Zh. (2017b) *Ten evnukha*. Moskva, Inostranka].
- Калдерс, П. (1997) *Шутки судьбы*. Москва, Рудомино [Kalders, P. (1997) *Shutki sudby*. Moskva, Rudomino].
- Люль, Р. (1993) «Книга о Друге и Господине (вступление и пролог)», dins ed. Нарумов, В. *Каталонская культура: История и современность*, Москва, pp. 35-39 [Liul, R. (1993) «Kniga o Druge i Gospodine (vstuplenie i prolog)», dins ed. Narumov, V. *Katalonskaia kultura: istoriya i sovremennost*, Moskva, pp. 35-39].
- Люль, Р. (1997) *Книга о любящем и возлюбленном. Книга о рыцарском ордене. Книга о животных. Песнь Рамона*. Санкт-Петербург, Наука [Liul, R. (1997) *Kniga o zhivotnykh. Pesn' Ramona*. Sankt-Peterburg, Nauka]

- liubiasbhem i vozliublennom. Kniga o rytsarskom ordene. Kniga o zhyvotnykh. Pesn Ramona.* Sankt-Peterburg, Nauka].
- Мартурель, Ж., Галба, Ж.-М. (2005) *Тирант Белый*. Москва, Ладомир [Marturel, Zh., Galba, Zh.-M. (2005) *Tirant Belyi*. Moskva, Ladoimir].
- Масоливер, Х.-Р., ed., (1987) *Рассказы писателей Каталонии*. Москва, Радуга [Masoliver, Kh.-R., ed., (1987) *Rasskazy pisateley Katalonii*. Moskva, Raduga].
- Монзо, К. (2004) *Остров Майянс*. Москва, Стратегия [Monzo, K. (2004) *Ostrov Mayans*. Moskva, Strategiya].
- Плавский, З., Багно, В., eds., (1984) *Из каталонской поэзии*. Ленинград, Художественная литература [Plavskin, Z., Bagno, V., eds., (1984) *Iz katalonskoy poezii*. Leningrad, Khudozhestvennaia literatura].
- Родореда, М. (1982) *Площадь Диамант*. Москва, Художественная литература [Rodoreda, M. (1982) *Ploshhad Diamant*. Moskva, Khudozhestvennaia literatura].
- Санчес Пиньоль, А. (2010) *Холодная кожа*. Москва, Corpus [Sanches Piniol, A. (2010) *Kholodnaia kozha*. Moskva, Corpus].
- Санчес Пиньоль, А. (2011) *Золотые века*. Москва, Corpus [Sanches Piniol, A. (2010) *Zolotyе века*. Moskva, Corpus].
- Санчес Пиньоль, А. (2012) *Пандора в Конго*. Москва, Corpus [Sanches Piniol, A. (2010) *Pandora v Kongo*. Moskva, Corpus].
- Эсприу, С. (1987) *Избранное*. Москва, Радуга [Espriu, S. (1987) *Izbrannoe*. Moskva, Raduga].